

פורום פורטל הדף היומי

מקומו של פרק חלק / לינקוש

פוסט של ורד נעם, שהתפרסם בקבוצת "יומי" בפייסבוק:

מקומו של פרק חלק

לפנינו בגמרא פרק חלק חותם את המסכת, ומספרו אחד עשר, אחרי הפרק העשירי "אלו הן הנחנקין", החותם את תיאור ארבע מיתות ב"ד. *המיוחס לרש"י* בראש הפרק (למה מיוחס? על כך בהמשך) מסביר את הרצף: "מעיקרא איירי בארבע מיתות ומפרש ואזיל להו לכולהו, והדר מפרש הני דאין להם חלק לעולם הבא".

אולם בספרי המשנה זהו פרק עשירי, ופרק אלו הן הנחנקין בא אחריו. זהו הסדר המקורי, כפי שמוכח בהדיא מגמ' ריש מכות, שאינה אלא המשך של מסכת סנהדרין. הגמ' שם (מכות ב ע"א) מלמדת לגבי המשנה הראשונה של מכות – "כיצד העדים נעשים זוממין": -תנא התם קאי: כל הזוממין מקדימין לאותה מיתה חוץ מזוממי בת כהן ובעלה". זהו ציטוט מהמשנה האחרונה בפרק אלו הן הנחנקין בסנהדרין, והגמ' במכות מתכוונת לומר שהמשנה הראשונה במכות היא המשך ישיר של המשנה שלפניה בסנהדרין, במלים אחרות - המשנה האחרונה בסנהדרין - המפרטת את הזוממים יוצאי הדופן שאינם נידונים באותה מיתה כמו הנידון שהעלילו עליו. אכן, המשנה הראשונה במכות עוסקת דווקא בעדים זוממים כאלה, שאי אפשר להחיל עליהם את דין הנידון.

לענייננו, מכאן עולה שפרק אלו הן הנחנקין, ולא פרק חלק, היה האחרון בסנהדרין, קודם למכות, וכך היה גם לפני בעלי הסוגיה הבבליים במכות. אכן, הראשונים העידו שסדר זה היה גם "בנוסחות עתיקים ודייקנים" בבבלי, וכן הוא באמת בכתב היד התימני. גם בתוספתא הסדר הוא כמו במשנה ולא כמו בבבלי לפנינו. פרק יב הלכה ח-ט בתוספתא: כונסין אותו לכיפה, מקביל לפרק ט משנה ה. מכאן עוברת התוספתא (פרק ח הלכה י-יא) לדיון בנושאים המקבילים לפרק חלק במשנה, מה שמלמד שזה היה פרק י לפניה במשנה: ר"ע אומר המנענע קולו וכו'... אין לו חלק לעוה"ב... ארבעה מלכים אין להם חלק וכו', וממשיכה בפרק יג-יד בענייני חלק לעוה"ב ועיר הנידחת, במקביל לפרק חלק שבמשנה. ההלכות האחרונות בפרק יד בתוספתא (יב-יז) מקבילות לפרק אלו הן הנחנקים במשנה: זקן ממרא, הכובש את נבואתו, המשמש טבול יום, הזוממים מקדימים לאותה מיתה. ובירושלמי הסדר כמו בספרי המשנה.

מדוע אם כן נסדר במקור פרק חלק באמצע מיתות ב"ד, אחרי הנשרפים (פרק ט) ולפני הנחנקים (פרק יא)? פרק ט עוסק ברבוב, אחרי הפתיחה ברשימת הנשרפין, בחייבי מיתה המומתים שלא ע"י ב"ד, כגון בכיפה, בידי שמים או קנאים פוגעים בו. לדעת אלבק, אזכור דינו של זר ששימש במקדש החייב מיתה בידי שמים לדעת חכמים בסוף הפרק גרר הרחבה ארוכה לגבי מי שאין לו חלק – מידי שמים – בעוה"ב. בשלבים מאוחרים של העתקת הבבלי סברו כנראה המעתיקים שנוון יותר לסיים את פירוט ארבע מיתות ולחתום בדברי האגדה שבפרק חלק, ושינו את הסדר.

מעניין במיוחד לראות מה אומר רש"י בריש מכות על "תנא התם קאי": "מסנהדרין סליק דתנן בשלהי אלו הן הנחנקין *דהוא סיומא דסנהדרין* דיש זוממין שנשתנו במקצת... וכו'.

מכאן שרש"י סבר שהמסכת מסתיימת בפרק אלו הן הנחנקין, ולא בפרק חלק. אבל זה סותר את מה שציטטתי לעיל מפירש"י ריש חלק, שפרק חלק בא אחרי כל ארבע מיתות, וחותם את המסכת!

זוהי אחת הראיות לדעת הסוברים שפירוש "חלק" לא מיד רש"י יצא. בשאלה זו נחלקו מפרשים וחוקרים, **ודומה כי הכריע בה סופית** מרדכי סבתו, שהראה בספרו על כ"י תימני לסנהדרין, שבעוד שהגהות רש"י השפיעו באחוזים גבוהים מאוד על גרסות כתבי היד מינכן ופירנצה בכל הפרקים האחרים במסכת, בפרק חלק יש ירידה תלולה בהשפעת הגהותיו. סבתו מסיק כי פירש"י המקורי לפרק חלק אבד, ופירושו הריב"ן תפס את מקומו, ואכמ"ל.

לעניין ייחוסו של הפירוש אזכיר את דיונו של יונה פרנקל בספרו "דרכו של רש"י בפירושו לתלמוד הבבלי", ושם הקדיש את פרק עשירי לבעיית פרק חלק. הוא מביא שם לשונו של בעל דק"ס: "כי נראה למי שמכיר בלשון רש"י הקצר והנקי שפי' פרק חלק אינו מרש"י אלא מאחד מתלמידיו... אבל מה אעשה שהרמ"ה העתיק ממנו דבורים שלמים וכתב עליהם ורבינו שלמה פירש". גם תלמיד הרמב"ן ר' דוד בונפיד, וכן הר"ן ציטטו הפירוש בשם רש"י. אפשרטין במאמר שהקדיש לכך הכריע שהפירוש הוא של הריב"ן, ותירץ את הציטוטים בכך שמחברים ספרדים נהגו לציין פירושים אשכנזיים באופן כללי בשם הכולל רש"י. פרנקל עצמו שוקל וטר בעניין ומכריע שעיקר הפירוש הוא כן לרש"י אבל נכנסו אליו עשרות דבורים לא מקוריים "שכמעט ושינו את האופי האמתי של פירוש רש"י".

חזרה לדף הבית

חזרה לפורום

• מקומו של פרק חלק - לינקוש **הודעה נכחית**

סנהדרין | צ ע"א | כה תשרי תשע"ח | 23:00

הודעה ראשית
הודעה ראשית ללא תוכן
תגובה להודעה
תגובה להודעה ללא תוכן
הודעה חדשה
הודעה שנצפתה
הודעה נעוצה
סימון משתמשים: משתמש מחובר
מומחה
מנהל
תקנון הפורום